

Den Boktand (1925-1926)

‘Laat De Boktand komen om de liefde Gods’

Richard Minne en Raymond Herreman maken plannen. Een becommentarieerde brieveneditie

... [YVES T'SJOEN]

Richard Minne (1891-1965) en Raymond Herreman (1896-1971) hebben jarenlang plannen ontworpen voor een eigen periodiek. In de nadagen van 't Fonteintje (1921-1924), toen er nog ideeën bestonden en zelfs voorbereidingen werden getroffen voor een laatste aflevering van dit tijdschrift, richtten zij hun aandacht op *Den Boktand*. Een tijdschrift dat op een satirische wijze de ‘verlitteratureluurde’ zelfgenoegzaamheid in Vlaanderen zou moeten hekelen. De plannen voor dit tijdschrift gingen op de duur een eigen leven leiden en zijn op geregelde tijdstippen in de correspondentie weer bovengehaald. Minne en Herreman dachten het meest intens en concreet aan de oprichting van *Den Boktand* in de jaren 1925 en 1926, dat is in de periode dat Herreman (en later ook Maurice Roelants) Minnes gedichtenbundel *In den zoeten inval* klaar maakten voor uitgave. Op grond van de overgeleverde brieven worden de snode plannen voor *Den Boktand* gereconstrueerd.

Eerste voorstellen voor een nieuw tijdschrift:

Het Schaap, Den Bijter, Het Dagboek van Mr. Deibler, Den Boktand

Kort vóór 3 februari 1925 voerden Herreman en Minne een gesprek over een nieuw op te richten tijdschrift, op het ogenblik dat de drie Fonteiniers Maurice Roelants (1895-1966), Karel Leroux (1895-1969) en Herreman zelf nog van plan waren een vijfde en laatste aflevering van 't Fonteintje te publiceren. Minne schreef op 3 februari 1925 aan Herreman: ‘Ik broei vlijtig van mijn kant op het plan waarvan wij samen spraken. Het moet er komen al viel de hemel in’. De volgende maanden, tot in het voorjaar van 1926, werkten Herreman, en in mindere mate Minne, verschillende plannen uit om een nieuw tijdschrift op te richten.

De gedichten die Minne tussen februari 1925 en het voorjaar van 1926 schreef, waren oorspronkelijk bestemd voor publicatie in het periodiek dat er

echter nooit is gekomen. In de loop van 1925 rijpte bij Herreman het plan om Minnes dichtbundel op te nemen in een 'collectie' of uitgeversfonds dat, zoals het niet-gerealiseerde *'t Fonteinje*-fonds, met *Den Boktand* zou worden verbonden. Uiteindelijk is hij begin 1926 van dat plan afgestapt. Vanaf januari/februari 1926 werkte hij op basis van Minnes verzamelhandschrift, met als titel 'In den Zoeten Inval' (een van de ontwerpbundels), aan een bundel waarvan de halve oplage in december 1926 werd geleverd door de Vilvoordse drukker Piet Céoen, maar door Herreman uit de handel is gehouden.²

In de periode dat Herreman zijn uitgeefplannen trachtte te realiseren, fulmineerde de jonge criticus en dichter tegen de 'modernisten' die *de Fonteiniers* verweten epigonen te zijn van het tijdschrift *Van Nu en Straks* (1893-1901):³ 'Juist omdat de hemel zou invallen moet het [= *Den Boktand*] er komen. Want er is een zijde beeldstormerij aan onze onderneming verbonden; beeldstormerij tegen de afgoddjes, die zich onder voorwendsel van aan gemeenschap, volksontvoogding en broederlijkheid te doen zich een eigen hemeltje hebben opgetrokken in karton dat zij zeggen beton te zijn. Ik bedoel de farizeeërs (helaas onbewust farizeeër), want als ze 't zich bewust waren te zijn zouden het plezierige kwasten worden in plaats van zelfgeeselaars en onanisten pardon), de farizeeërs, die meenen dat wie niet met hen is, met de Van Nu en Straksers is. Ik ben van oordeel, dat de Van Nu en Straksers meer waard zijn dan zij voorloopig, maar de Van Nu en Straksers niet zó meesterlijk, dat wij hen tot ideaal moeten nemen. Als we niet meer kunnen, dan wat de v.n. en s. deden moeten we maar elk in zijn hoekske gedichtjes maken. Dat schijnt mij een manifest te worden. En als 't uw bedoeling is met manifesten uit te komen dan doe ik niet mee.⁴ Werk, studie, anekdoten, vuiltongerij, al wat ge wilt, maar geen kwakzalverij. Ten hoogste wat cynisme om ons zelf te redden. Een klaar plan. Een tijdschrift met tucht, maar met tucht die geen mondsloot of ceinture de chasteté is. Maar vooral een klaar plan; en kopij voor 6 nummerkes. De financiële opzet en tevens goedkoope nummers; 500 abonneenten. Het moet gedrukt worden, er moet geadministreerd worden. Het zou een hopelooze onderneming zijn zonder onze onverwoestbare nooddrift. Verder zie ik nog niet klaar in den toestand; wij moeten er een vlijtige en meer dan maandelijkschen correspondentie over onderhouden', schreef Herreman in februari 1925 aan Minne.

Herreman informeerde eind februari/begin maart 1925 voorts naar 'de verdere plannen voor het nieuwe tijdschrift': 'Wat mij betreft, mijn dagen vergaan in absolute ledigheid (tenzij dat ik lees). Als ik nu iets schreef, zou het allemaal gaan onder de rubriek "Langs de lectuur" en ik heb veel lust om zulk een rubriek ergens voor mijn rekening te nemen, om 't even waar, maar liefst in ons nief revue. Kent gij waarachtig geen uitgever, die ons 't plezier wil doen? Alhoewel ik niet gaarne beginne zou alvorens gij u mans genoeg weet

om actief deel te nemen in de redactie, ik bedoel door 't leveren van zooveel mogelijk kopij. Ik zie het nog niet gebeuren en 'k schrijf u maar erover om 't plan in leven te houden'. Op Paaszondag 1925 presenteerde Herreman zijn Gentse vriend voor het eerst een titel voor het nieuwe tijdschrift:

Van ons plan gesproken, Richard, en het doet er niets toe dat er niets van komt, van ons plan gesproken, zonder u al te veel te willen vermoeien met kopie te eischen voor dat toekomstig tijdschrift, ik denk er nu en dan over en alle weken wat meer. Ik zou veel voelen voor een burlesken titel, als b.v. Het Schaap, maar beter en zotter nog. En dan zou ik ook voorstander zijn van wat romantische, of als het woord u afschrikt, van Stendhaliaansche, of naïeve (dat is 't woord) mystificaties, [...] het afdrucken van verzen anoniem of onder valschen naam. Een plezierig ding ware ook eenige ernstig-bedoelde maar niet van vinnigheid ontdane zelf-critieken. De vier fonteiniers (ex) zouden althans elk zichzelf eens kunnen onder 't sculpeermes nemen, ik tenminste ben daar gansch toe bereid, en wij zouden dat ook aan anderen kunnen vragen: Van de Voorde, Wies Moens enz., 't zou een plezier geven als ze daarin durven bijten voor zichzelf. Verder valt nog altijd het deugdelijk proces te maken van de v.n. & Straksers, die meer en meer in mijn achting dalen, of liever van wie ik slechts weinig blijf waarderen. En dan is de Academie ook een dankbaar onderwerp, wat afgezaagd, maar er blijft iets mee te doen, als b.v. het stichten van een nieuwe en theoretische academie. Er is het toekennen van eere-prijzen (bij gebrek aan species) en alles wat maar eenige vreugde kan verschaffen aan de loszinnige lezers en aan ons zelf. Ik schrijf u dat alles, omdat het wachten naar uw plannen mij lastig valt.

Minne stelde in zijn kort na Pasen geschreven antwoord aan Herreman een nieuwe titel voor: 'De Bijter? Of: Het Dagboek van Mr. Deibler?'. Minne ging ook even in op Herremans voorstel om in het nieuwe blad aan zelfkritiek te doen: 'Van de Voorde? Dat is een Parnassiaan. Hij rijdt op zilveren paarden. Wij sukkelen voort op een ezel, op een hondenspan. Hij zit rechtop, statig, roerloos. Wij, wij liggen of hangen. Hij roept de zon en de sterren op. Wij, wij zitten te lachen en God schept den dag en wij gaan er door. Van de Voorde zelf-kritieker? Ach kom Reimond, de ondernemingsdrift speelt u leelijk parten. Van de Voorde evenmin als Wies Moens, mijn beste. Wies Moens! Maar dat is een programma. Wies Moens is iemand, of liever iets dat op een ladder staat. Als Wies Moens een buitel slaat mankeert hij de sport en valt dood. Wij, wij zijn proteërs. Wij kunnen ons zelfmoorden en 's anderendaags weer achter het hoekje of uit de zoldervenster komen lonken. Wies Moens kan dat niet. Laat uwe hoop varen, Reimond. Ik ben zelfs niet zeker of een artistieke personaliteit als Leroux zich ongedeed tot zulk experiment zou kunnen leenen.

Wij zijn geboren zelf-moordenaars. Dat is een ondeugd die niet aan elkeen gegeven is. Dit alles is natuurlijk geen beletsel om door te drijven. Na ons eigen hoofd kunnen we ook dat van anderen afbijten. (Is dat *geen* titel: De Bijter? [...]). En om te beginnen dat der Van Nu en Straksers, voor zoover ik die venten en hun hoofd ken. En het hoofd der Akademie! 't Is om te watertanden. Juist, dat droomde ik ook: de officieele Akademie in den pot, en wij in een nieuwe (wachtend helaas op 't zelfde lot!). We zouden er ons b.v. kunnen bezighouden met het aanduiden der boeken die men *niet* moet lezen, de bekendmaking van 't slechtste boek in 't jaar verschenen, enz. (Ziet ge, ik schrijf: enz... omdat ik eigenlijk niet méer weet). [...]. Op Herremans vraag om een uitgever voor het tijdschriftproject te contacteren, reageerde Minne: 'Ik heb hier te Gent links en rechts gezocht, (vooral links), maar 'k krijg niet veel praat. Zij die ons zouden kunnen helpen halen de schouders op en gaan naar den zesdagenkoers. Daar eindigt veel goeden wil zonder geestdrift. Zoodat we waarschijnlijk voor 't karwijtte [sic] alleen zullen staan. We zijn mans genoeg. (Alhoewel mijn vrouw, wat mij betreft, dit niet altijd wil erkennen)'.

In een volgende brief nam Minne enkele gelegenheidsgedichten op die alle refereren aan het plan voor *Den Boktand*: de ongepubliceerde briefgedichten met de beginregels 'De geleerde Mannen', 'Callewaert neemt er de rubriek:' en 'Indien we om geld schreven ons werk?:', 'Critiek' en de vier regels die later als slotstrofe zijn geïntegreerd in het gedicht 'De wespen en de appelaar'.

Herremans kwam vermoedelijk in mei in een ongedateerde brief terug op het voorstel voor een tijdschrift. Voor het eerst zette hij een zakelijk plan uiteen:

Voor weinig (quasi niets) respect, want beter hard- dan zoetgebekt... We zouden dus bijten en pikken; een geestdrift voor het eigen-kop-afbijten voorspelt fantastische Wunderspiele en ik moet mij inhouden om bij den drukker niet te loopen. Wij moeten echter noodzakelijk onze geestdrift wat laten bekoelen tot zij op haar normale temperatuur is gekomen (en nog hoog genoeg trouwens) en zeker zijn van ons stuk. Ik stel mij dus onzen Bijter of Bastaard (zoek nog andere titels, wij zijn er nog niet) een beetje voor als uw arke van Noë. Op 't einde zult gij wel en zullen wij zelfs allemaal zonder éenen Sint en zonder eenen volgeling staan (tenzij toch onzen hond en wijf) maar intusschen gaan wij op de arke toch inschepen, met van elk soort van gedierte en ongedierte een raar of gemeen exemplaar. Kop afbijten. En gij begrijpt niet goed mijn spitsvondige bedoeling als ik V.d.Voorde en Wies Moens tegen zich zelf zou willen bewegen. De geestigheid die dat zou geven is de moeite waard dat wij alles ertoe beproeven. En zijn ze weerspannig, wij spelen den beul³ in hun plaats. Laat ons in ieder geval voortsmiden aan het plan terwijl het heet is.

I De financies: wij moeten zooveel mogelijk geld loskrijgen, vermits wij er zelf niets kunnen in steken. Het moet mogelijk zijn 2-300 abonnee-ten te krijgen en in ieder geval beginnen we niet zonder dat we de 200 bereikt hebben. De bijter moet *maandelijks* verschijnen. 32 bladzijden kosten $\pm$: $350 \times 12 = 4200$ fr. Verzending, propaganda, enz. 800 fr. = 5000 fr. De abonnee-ten moeten dat dekken. Als ze zulks kunnen doen voor 20-25 fr. in 't jaar mogen ze tevreden zijn (in de bordeelen komt het waarachtig duurder, schijnt het). Inkomsten – 25 fr. $\times$ 200 = 5000 fr. of 20 fr. $\times$ 250 = 5000 fr. 't Is zonneklaar dat de abonnee-ten er belang bij hebben talrijk toe te stroomen, wat wij hun in ons reklamatorisch manifest aan 't verstand moeten brengen. Ik voel ook veel voor 10 nrs per jaar (twee dubbelnummers van 48 of 64 blz. in de vacantiemaanden) zooals Le Divan. Kent ge Le Divan?⁶ Wij moeten het alleen wat plezieriger doen. Er is misschien direct 500 fr. los te krijgen van de regeering, wat wij niet mogen verwaarloozen, zonder er nochtans op te rekenen.

II Hoe de 250 ab. gevat?

1. Met ons manifest, dat wij met vroolijke schranderheid zullen elaboree-ren in de volgende weken.

2. Met een verbluffende lijst van medewerkers allerhande. Streuvels en Vermeylen zoowel als Alice Nahon en Wies Moens. Overigens staat er in het manifest duidelijk vermeld a) dat de medewerkers de eerste slachtof-fers van den bijter zullen zijn b) dat wij wel slechte gedichten maar geen vervelende epopeeën opnemen c) dat de keurraad geensdeels verantwoor-delijk is voor andermans of –vrouws productie.

3. Met de aankondiging van belooningen, enquêtes enz.

B.v. belooningen: kosteloos ab. voor wie er 3 andere aanbrengt. – Lagere prijs voor de (problematische) uitgaven van een of ander volledig werk, verzen, roman, novelle, studie, Cantré of andere plaatjes, plaquettes van allen aard. – Kosteloze advertentie van 10 regels voor geboorte, sterfge-vallen, verkoop van boeken of naaimachines, enz.

Enquêtes: dat behoort eigenlijk bij punt 1. Manifest: enquête over het lang haar bij de dichters en de jonge meisjes, uw enquête over de slechte boeken, met een kosteloos abonnement voor den winnaar en ook voor den schrijver van 't slechtste boek. Waarom heeft de koning in April 1925 niet gestemd, enz.

4. Advertenties tegen zeer genadigden prijs zouden kunnen bijdragen in de kosten.

Enz. enz.

III Het lancement:

Verzamelen van 4-5000 adressen, aan dewelke wij het manifest, met condities, medewerkers, enz. zenden. Ruime verspreiding van de eerste nrs. Voor zoover ons kapitaal dat toelaat. Veel recensie-exemplaren, en

overdrukken vooral van de beestigste recensies.

IV De redactieraad.

Het mag ons niet ontgaan, dat wij het leeuwenaandeel zouden te vervullen hebben. Ik ben echter voorstander van 1 verantwoordelijk persoon (zonder verantwoordelijkheid). Vermits gij het op Arisdonck⁷ niet doen kunt, zou ik mij zelf voorstellen. De raad (ik) zou niet veel ziften in de (misschien) ingezonden kopij, maar er radikaal over beslissen, vooral in 't oog houdend, dat wij een "onderhoudend maandblad voor tamelijk verstandige en opgewekte lieden" willen zijn. Voor moeilijke gevallen zou ik mij natuurlijk tot u richten.

Om een einde te maken voor vandaag aan deze vervelende technische kwesties:

Wij verschijnen niet:

1. voor de financiële kant is geregeld
2. voor we kopij hebben voor 3-4 nrs
3. voor alles is geregeld: rubrieken, enz.
4. Onthoud van mijn argumentatie wat u nuttig schijnt en vul aan, dat we langzamerhand klaar zien. [...]

Vanavond zie ik Maurice en Karel; zij moeten natuurlijk meedoen.

In een brief die vermoedelijk in dezelfde maand is verstuurd, stelde Herreman aan Minne voor een manifest te schrijven: "t Plan. De verwezenlijking heeft zoo geen haast, maar we moeten een ultiemen datum stellen. B.v.: Winter 1926. De eerste zaak is nu het manifest in overleg op te stellen. Met het manifest moeten wij immers de zaak financieel trachten recht te zetten. Begint ge? Ik vervolg dan. En uit de botsing zal het manifest schijnen'. In de antwoordbrief ging Minne niet in op de vraag naar een manifest. Hij deed een voorstel voor een rubriek in het nieuwe tijdschrift: 'Van achter de koe. Dat zal de titel zijn van mijn rubriek (mag ik?). En geteekend Jan De Bie of zoo iets'.

Weer nieuwe plannen voor *Den Boktand*

Herreman schreef waarschijnlijk in juli 1925: 'Als ik het goed voor heb, verschijnt de Boktand voor het eerst op 1 September of 1 Oct. 1926, zijnde in het najaar, symbool van onzen leeftijd en onze vruchtbare jaren. We verschijnen om de maand, elken keer met een beginselverklaring. Vermits er zooveel beginselverklaringen worden afgelegd, moet het zijn dat de lezers daarvan houden. Waarom zouden wij er dan niet elke maand eene afleggen, die elkaar desnoods tegenspreken. Dat alles is kout. Kwestie van ons plan niet uit het oog te verliezen. Maar nu het vacante is voel ik mij vol ijver om dat plan tot in de inficiënte details uit te werken. Ik zal er u nochtans niet lastig mee vallen. Terug in Brussel⁸ breng ik alles in orde, en zend u, in 't begin van 1926 een volledig uitgewerkt overzicht, ter goedkeuring. Zorg gij intusschen voor ten-

minste een uitvoerig werk, roman of drama. [...] Voor den Bijter heb ik een schoone hulp in 't zicht. Financiële hulp namelijk, die ons de kostbaarste is'. Kort daarna meldde Herreman dat de deadline werd opgeschoven: 'Met de Bijter is het (idealistisch gesproken) goed. Ik blijf voor de praktische zijde ervan vol hoop voor *Winter 1926*. [...]' En op 30 juli drukte Minne zijn enthousiasme voor Herremans plannen uit: 'Werk gij aan den Boktand zonder verpoozen (pardon Madame), ik zal mij entaineeren. Leve de prostitutie, de alcohol en de Boktand! Weg met de Vlaamsche Akademie!'

Minne werkt aan nieuwe gedichten voor een bundel

Eind juli of begin augustus 1925 ontving Herreman van Minne twee bladen met gedichten: 'Ik ontving daar nog een brief, en wat mij evenveel deugd doet als uw brieven, gedichten. 't Gebeurde vanmorgen bij 't koffiedrinken en 'k was van zin u direct te antwoorden: 't is niet van uw beste, wat tusschen ons zeggen wilde: ge moet den stiel herleeren'. Herreman becommentarieerde de

RAYMOND HERREMAN, 1966 (AMVC-LETTERENHUIS)

gedichten 'Bezoek aan de jonge Republiek I-III' en 'De jonge republiek'. Minne haalde die bladen zonder twijfel uit een bundel met oudere gedichten die hij wilde opnemen in de bundel die hij toen voorbereidde. Herreman schreef immers: 'Wat betreft uw behoefte om de oude dingen klaar en uit den weg te ruimen, dat kan ik – min helaas de verdienste van die oude dingen – Ik verbrand zoo goed als niets, 'k zou anders wel denken dat ik goed zaken verbrand heb! Maar ik wil ook eenige dingen in orde brengen, een streep trekken, en herbeginnen.' In diezelfde brief verwees Herreman nog naar gedichten die hij zou sturen naar de redactie van het Nederlandse tijdschrift *De Stem*, maar waarvan hij Minnes commentaar bij zijn voorstellen tot correctie nog niet had ontvangen.⁹

Ondertussen kreeg Minnes poëzie alsmaar meer weerklink in de kritiek, en door toedoen van Camille Huysmans¹⁰ kreeg Minne – kort na 18 augustus 1925 – een premie van 4000 frank toegekend (die hij in augustus 1926 heeft ontvangen): 'Meer dan de 4000 fr. doet mij den roem plezier, dien gij overal vindt. Een artikel in N.Rott.Ct. van V.d.Woestijne over de beurzen van Huysmans,¹¹ waarin gij stralend op den voorgrond treedt, voor al de andere beurskampioenen. Verder Gulden Winckel (dien ik nog niet gezien heb, maar Maurice vertelde 't mij) met artikel van mij over u,¹² een interview met V.d.Woestijne,¹³ waarin deze u ophemelt, en een kroniekske van Greshoff,¹⁴ die Dirk Coster prijst omdat hij u met drie gedichten recht heeft laten weder-varen in zijn bloemlezing. 't Doet mij deugd dat ik van 't begin af "al mijn betrouwen in u heb gesteld" en nu zooveel zie komen. Geheel de wereld zijn vol broers als 't zoo voortgaat', schreef Herreman eind augustus/begin september 1925 aan Minne.

Minne was vastberaden om zijn gedichten te verzamelen en uit te geven. Zo wilde hij de gedichten 'De boom' (dat ongepubliceerd bleef) en vermoedelijk ook 'Medaljons voor Galathea II', die hij Roelants had gestuurd voor opname in het door C.S. Adama van Scheltema geredigeerde poëzietijdschrift *Orpheus*,¹⁵ terug. Aan Herreman schreef hij in september 1925: 'Terwijl ik gisteren in mijn brieven snuffelde viel er mij een in handen van Maurice waarin hij mij verzen vroeg voor "Orpheus". Ik geloof indertijd daar gevolg te hebben aan gegeven. Welke verzen het waren weet ik niet meer. 't Zou plezier doen kon ik ze terugkrijgen. Ik moet malgré mijn gedichten bundelen. Ik voel het als plicht, 4000 maal plicht. Genoeg zal ik er wel hebben om een boekje van een 60tal bl. aaneen te flansen. Zoo een smal, dun dingetje is overigens 't meest naar mijn smaak ook. Ik houd niet van compacte boekdeelen. Dat leest men toch niet uit, vooral tegenwoordig. Ook mijn proza zal ik zoo in kleine volumkes laten verschijnen. In mijn hoofd zelf wordt ieder onderwerp zoo bepaald en begrensd door dat minuskuul kaderken dat 60 bl. druk daarstelt. Gaat een onderwerp er buiten dan kap ik het onmeedogend af, (het onderwerp). Dikke boeken kosten geld en komen niet in de handen van wie ze heb-

ben moet, dat weet ik uit eigen ervaring. Daarom ook *geen luxe-uitgaven*. Daargelaten dat dit mij te pretentieus schijnt, stuit mij daarin vooral tegen de borst de voorsprong die de litografie in den inhoud neemt. Ieder werk moet de proef doorstaan. Is het eens geconsakreerd dat men er dan luxe uitgaven van bezorgt te behoefte van rijke mensen, mij goed, maar laat ons een nieuwelingske in de zijde niet draaien. (Ik ben verplicht de klassieken in uitgaven van 25 cm. te lezen). Deze winter wil ik werken. Twee of drie boekskes laat ik dan tegelertijd los. In elk geval twee: In den Zoeten Inval en Heineke Vos en zijn Biograaf.¹⁶ [...] Vraag dus aan Maurice naar de verzen waarvan ik hooger sprak.'

Herreman reageerde enthousiast op Minnes plan: 'Uw gedachte van bundelen lacht mij toe. Kleine plaketten aan een matig prijsken. Uit eerbied voor ons eigen. Van zoohaast de Bijter er komt zullen de plaketten er zijn. Geef gij intusschen maar wat ge hebt. [...] Voor Den Bijter denk ik, dat wij ook moeten aankondigen slechte verzen te zullen opnemen, buiten de verantwoordelijkheid der redactie en onder den vorm vanannoncen. Als wij bereid zijn voor margarine te adverteeren waarom zouden wij het niet doen voor dichters?' Minne repliceerde afwachtend: 'Mijn beste manager, ik groet u. Leest gij maar uit van alles wat ik u toestuur, ge zult het beter doen dan ik zelf. Ik heb geen kritischen zin meer. Ik heb misschien te veel gelezen. [...]'. En over Herremans voornemen in *Den Bijter/Den Boktand* 'slechte verzen' op te nemen, reageerde hij: '[...] Uw idee van slechte verzen in den Bijter (alias Boktand), uitstekend. Schrijf al die goede ideeën die al opgeworpen worden en 't nog zullen zijn misschien op een vel papier en verlies het niet.'

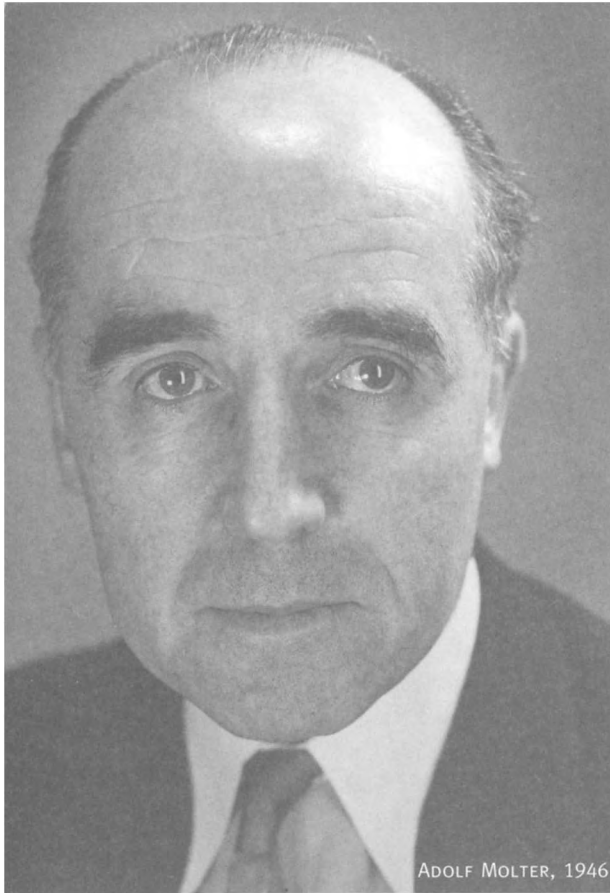
Concretere plannen voor *Den Boktand* en de collectie van *Den Boktand*

Op 19 november 1925 werkte Herreman het plan voor *Den Bijter/Den Boktand* verder uit. Hij ging ervan uit dat Minnes nieuwe gedichten zouden gepubliceerd worden in het nieuwe periodiek. Voor het eerst ook formuleerde hij het voornemen 'volledige werken [...] op b.v. 200 of 300 exemplaren' uit te geven. Minnes 'bundel' wenste hij als eerste nummer in de nieuwe reeks op te nemen:

Ik geloof, dat de tijd aan 't rijpen is voor den Bijter. Ik houd mij voorloopig nog wat in, want als ik begin, dan is het voor goed. En 't zal binnen kort gebeuren.

Als kopij heb ik reeds:

1. Twee manifesten die hierbij gaan, en waarover gij mij uw oordeel zult zeggen en die ge mij direct terugzendt.¹⁷
2. Talrijke gedichten en versregels van u, die ik aan 't verzamelen ben.
3. Misschien de roman van Maurice, als hij hem wil afstaan.¹⁸

ADOLF MOLTER, 1946 (AMVC-LETTERENHUIS)

4. Een groote novelle van een zekeren Molter,¹⁹ die ik hem afsmeek en u binnen kort ter lezing zend.
5. Mijn Pimpels de Zon, als die intusschen niet in Holland verschijnt, want men heeft hem mij ontfutseld.²⁰
6. Zooniet een ander tooneelstuk van mij, waarvan ik reeds het eerste bedrijf volledig af heb en dat ik u eerlang ook zenden zal.
7. Verder gedichten van Karel; gedichten die ik in overvloed van u verwacht, enz. enz.

Mijn plan is, terzelfdertijd volledige werken uit te geven op b.v. 200 of 300 exemplaren. Ik zou willen beginnen met een bundel van u, dan heb ik Molter en misschien Maurice.

Doch, doch. Er zijn financies voor noodig. Ik bedoel er een handelszaak van te maken en de medewerkers te betalen. Maar *vooraf* moet er geld zijn. Want ik wil eerst een verwoede propaganda maken. Ik zou willen 1000 fr. vergaren vóór ik begin. Ik zou verder niet beginnen voor ik genoeg abonnementen heb om de kosten te dekken. Daarom vraag ik u: kunt gij om 't even wat waarborgen? Ik vraag het u, zooals ik het aan een ander vragen zou. Als ge uw geld noodig hebt geef het dus niet, ik zoek het elders. En ik houd trouwens meer aan uw kopij dan aan uw geld.

Kunt ge mij al de brieven, waarin ik over onze plannen schrijf, niet terugzenden, want ik zal er waarschijnlijk aanwijzingen in vinden die ik niet heb opgeteekend.

Mijn plan is op dit oogenblik het volgende (ik wacht, geloof ik, slechts op uw toestemming om met de uitvoering te beginnen):

1. Aan vele litteratoren zend ik volgenden brief: a.) Wij willen een groot tijdschrift uitgeven b.) onder vorm van enquête vragen wij aan verscheidene personen ons een stukje te schrijven over hun opvatting: wat een Vlaamsch tijdschrift moet zijn (dus iets in den aard van het hierbij gevoegde: *Afwijking*)²¹ c) zijt gij bereid en onder welke voorwaarden (kunstriching, ethiek, godsdienst, strekking in één woord) mede te werken.
2. Met de namen van degenen die mij antwoorden: b.v. V.d.Woestijne, Brunclair, Wies Moens, Van de Voorde, Vermeylen, Teirlinck, Van Ostayen, ook jonge Hollanders, vang ik dan de propaganda aan. In dezen zin:

Meneer, Madam,

Op 1 November 1926 verschijnt het Vlaamsche tijdschrift *De Bijter* (Richard, zoek eens nog eenige andere namen) (of zeg mij of gij aan Boktand of Bijter houdt, die mij vandaag minder voldoen). Het eerste nr. zal slechts programma's bevatten. Namelijk het antwoord van K.V.d.W., Moens, V.d.Voorde, enz. op een enquête, over Noodzakelijkheid en Vereischten van een Vl. Tijdschrift. Langzamerhand zal de lijn zich afteekenen, door de veeten onder en de afvalligheid van verscheidene medewerkers. In *De Bijter* zal de redactioneele scepter gezwaaid worden door R. Minne, die zich voorgeeft als een open geest en slechts in zooverre dictatoriale macht zal uitoefenen als dit gewenscht is in 't belang van het voortbestaan van het tijdschrift en dus in 't belang van de lezers, die waar eischen voor hun geld. Het beheer is toevertrouwd aan R. Herreman, die op zijn eer gelooft de gelden van de intekenaars naar beste kunnen winstgevend te maken, door goede verzorging van het tijdschrift en regelmatig verschijnen.

Er zullen 11 nrs. per jaar verschijnen elk van 32 tot 64 blz. groot, laat ons zeggen van 32. Het abonnement op den eersten jaargang kost (± 30 fr.), het losse nr. 5 fr.

Daar het 1e nr. niet gedrukt wordt alvorens voldoende belangstelling en vertrouwen in de onderneming blijkt te bestaan, wachten wij, meneer, madam, op uw steun onder vorm van abonnement of steungeld om aan te vangen.

Teeken in! Teeken in!

Ik voorzie een oplage van 500, met dienst voor de stationsbibliotheken, enz., uitgever in Holland, advertentiedienst enz. enz.

Zend mij approbatur of wenschen.

Zend mij ook adressen: 1) van geldschietters, 2) van mogelijke abonné's
3) van gebeurlijke medewerkers.

Zend mij vooral verzen.

Geld, plannen, verzen!

En laat er ons spoed mee maken. Zend mij ook terug: onderhavige brief
van blz. 2 af: "Mijn plan is op dit oogenblik..." want ik kan toch alles niet
in 't dubbel maken.

Morgen Vrijdag 20 Nov. begin ik adressen van belangstellenden te verza-
melen. Zend er mij massa's. Wij moeten 't land overstroomen. Maak eens
een pakkende reclamekaart op, al was 't in verzen. Werk, beweeg. [...]

Bijgaande geschriften zijn van Vriamont. Uit het manifest zijn m.i.
goede brokken te halen. Het ander stukje zou den verantwoordelijken
uitgever waarschijnlijk in aanraking brengen met de zedenpolitie.²²

Minne antwoordde in detail op Herremans ambitieuze plan:

Laat ons goed bepalen. Al dat nieuws over den Bijter (?) komt mij zoo
plotseling overrompelen dat ik er beteuterd bij sta. (Vooral beteuterd van
vreugde). Alhoewel 't natuurlijk niet te doen is alles van naaldeken tot
draadjen te voorzien en te schikken moeten wij toch weten waar we naar-
toe willen. (Gij weet het waarschijnlijk wel, maar uw brief is zoo volgela-
den met plannen en inzichten dat ge mij nog een beetje moet klaarte
schehken).

Ik tracht de zaken met orde te bespreken:

1) Staan De Bijter en de volledige werken die ge denkt uit te geven in ver-
band of afzonderlijk? Ik meen te begrijpen dat er slechts een financieel
verband is. Of zijn deze werkjes als 't ware verlengsels van Den Bijter?
En als zoodanig staande onder zijn protectoraat?

2) Gaat het een verbeterde Palli[e]ter worden? (Te oordeelen naar de bij-
dragen van Vriamont). Ik geloof niet dat we dezen kant op moeten. Uw
idee van n°) 1 te wijden aan de uitkomst van uw interview vind ik uitste-
kend.

3) Hoe zitten redactie en administratie ineen? Vooral de eerste, daar ik
geen rooden duit heb om in de tweede iets te zien.

Schrijf me daarover nog. Ook over titel. Boktand acht ik beter dan Bijter.
(Speurder – Jachthond – Fricassee (zóót), - Fluitjesmelk (zo-o-ot) – Lèse
Majesté – Revalenta – (Dat gaat allemaal niet – Ik vind niets).

Met onzen naam mogen we naar buiten komen als de antwoorden
binnen zijn. Anders gelooven ze in een lol.

JORIS VRIAMONT, 1917 (AMVC-LETTERENHUIS)

Gij steekt rap van wal: En n° 2? Om maar van 3 niet te spreken. Bijdragen Vriamont niet goed. Ik houd me in elk n°) een vaste rubriek: Van Achter de Koe (mag ik?) en geteekend: Telesfoor De Bie.²³

5 fr. is dat niet te veel? Wie gaat dat koopen? Ik niet in elk geval.

Wanneer ongeveer denkt ge te verschijnen? Dan kan ik al eenige rubrieken beginnen op 't getouw zetten. Het jaarboekje der Vl. Vereen. van Letterkundigen is al een onderwerp. Stel u voor: 100 schrijvers!, zonder de 100 die er niet instaan, als gij. [...] Geld heb ik niet. Adressen heb ik niet. Administratiezin heb ik niet.

Wat wilt ge van mij voor uw serie? Een bundeltje proza? Hoe groot moet dat wel zijn? Mijn gedichten zou ik in Holland willen uitgeven.

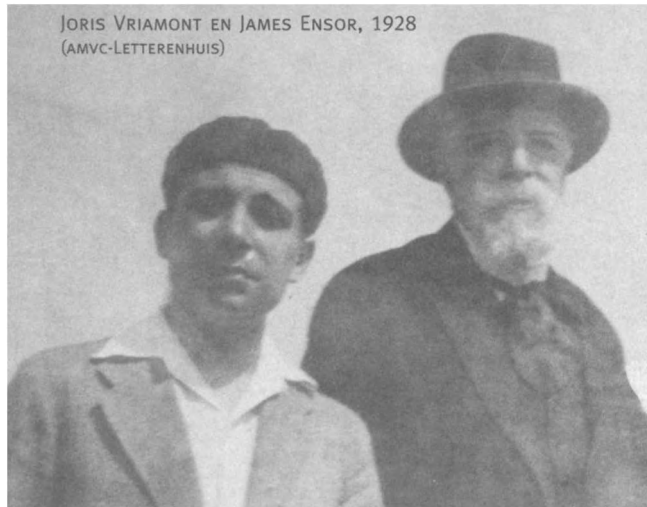
Ik zoek uw overige brieven, of liever ik verzamel ze want alles wordt zorgvuldig bewaard van u, en stuur ze u terug. [...]

In de volgende twee brieven die Herreman eind november of begin december 1925 samen verstuurde, antwoordde hij op Minnes vragen over de praktische gang van zaken. Hij gaf ook uitsluitsel over zijn plan Minnes gedichten in de collectie van *Den Boktand* op te nemen.

[I]

Inderdaad, inderdaad. Ikzelf word niet goed wijs meer uit mijn brieven. Ook de ijver, ik bedoel de vlammen zijn geslonken, 't vuur echter blijft

bestaan. De Boktand zal verschijnen. Ik neem het beheer en het risico, op voorwaarde, o Richard, dat gij mijn kopij niet al te streng beoordeelde zoudet... De winst wordt ook voor mij, als de medewerkers betaald zijn aan 5 fr. per blz. Die 5 fr. geef ik echter geen geval uit mijn zak, da ziede van hier, en voorloopig moet de medewerking gratis geschieden. Wat de redactie betreft, dat is een andere pot eten. Gij levert mij daar juist weer 't bewijs, dat ik niet in alle gevallen betrouwbaar ben. Gij woont zoo onmensche-

lijk ver, en 't is toch altijd kostelijk en gevaarlijk kopie weg en weer te zenden. Vindt ge volgende regeling niet goed: Ik beslis als ik zeker ben. Ik zend u waarover ik twijfel. 't Spreekt van zelf dat ik grotere stukken als romans, tooneel enz. eerst naar u zend.

Mijn plan voor het eerste nummer is dus aangenomen.

[II]

Klaarte zult ge nog krijgen, voor zoover ik deze uit mijn duister brein kan halen. Want ik heb het opgegeven tot volledige klaarte te komen alvorens de eerste nrs zijn verschenen.

Redactie: Het is mij wel eens een goede les, dat gij de stukken van V[riamont] afkeurt. Ze zijn inderdaad geenszins geschikt, maar het geval bewijst, dat ik mij gauw beïnvloeden laat door familie- en vriendschapsbanden.²⁴ Daarom zijt gij de aangewezen re-dactiedictator, zonder haat en zonder voorliefde oordeelende van verre. Over ingezonden verzen en kortere

prozastukken zou ik autocratisch oordeel vellen, ten einde het werk te bespoedigen en de kosten te verminderen. Voor alle uitvoerige bijdragen, als epische poëmen, romans, tooneelstukken, zou ik uw raad inroepen. Ook voor alle stukken waarover ik twijfel, zooals deze van V[riamont] Het titelblad zal trouwens uw adres als redactie dragen.

Administratie. – Die behoud ik mij gansch voor. Immers, ik maak er een commercie van, en geef trouwens het verzenmaken op om handelaar in geschriften te worden. Gij, tijdschrifter, geeft mij de uitgave van de boktand. Daaruit volgt reeds, dat de volledige werken die ik uitgeef niets te maken hebben met de Boktand, al is er eenig verband. B.v. 1) De roman van Maurice wordt goedgekeurd voor boktand. Ik druk hem voor mijn fonds. 2) De roman wordt niet goedgekeurd. Ik druk hem toch. Ter inlichting: in dit fonds zou ik b.v. uitgeven: Versnaperingen met R. Minne, door Herreman. – Een verzenbundel van Wies Moens, een dito van V.d.Voorde enz. enz. Kortom, ik tracht een handelszaak recht te zetten. Moge 't mij beter lukken dan mijn poging om litteraire faam te verkrijgen. In de Boktand adverteer ik, om 't even waarvoor, al was het voor koffie en meubels Louis XV, op het binnenomslag en in losse bladeren [sic]. Nr.1, verschijnende 1 November 1926 is dus aan de uitslagen van het interview gewijd. De rubriek I (zie model)²⁵ zou ik toch reeds in dat eerste nr. willen aangevangen zien.

Daarmee zijn uw 3 vragen tevens beantwoord. Stel er mij meer. Du choc des idées. Over uw inzendingen zou ik u eerbiedig mijn oordeel zeggen alvorens in te lasschen.

Het 1e nr. moet ingeleid worden door u. Denk en schrijf, voor het te laat is. Zooals gij op het model ziet, krijgt het scheppend werk in ieder geval het leeuwenaandeel. Ook Nederlanders zal ik vragen. En trouwens wat de handel betreft zoek ik een Hollandschen mede-uitgever. Misschien voelt gij u dan toch geneigd om in mijn fonds uw verzen uit te geven (speciale condities voor beroemdheden: zooveel fixe en zooveel % op den verkoop boven de 200 exemplaren!) [...]

Minne reageerde in december 1925 alweer opgetogen op Herremans uitgeversplannen. Ook het voorstel om zijn 'versbundel' in de reeks van *Den Boktand* op te nemen, kon op de nodige steun rekenen: 'Heil Ons Boktand! Akkoord over gansch de lijn. Geef uit. Geef uit. Ik geef u ook mijn versbundel als 't niet te lang meer duurt. Zoek medewerkers, papier, inkt, annonces, en ook als 't kan eenige lezers. Ik zal schrijven, schrijven als....., schrijven als een heilige, als een bezetene. Ik zal porte-plûme worden. Cyklussen zult ge zien ontstaan, stroomen, pyramiden. Engageer maar al de drukkers van Brussel en verkracht de achturenwet'.

Minne refereerde aan het verzamelhandschrift, de bundel met gedichten die hij eerst in *'t Fonteintje* had gepubliceerd, gedichten uit de ontwerpbundels die hij heeft bewerkt en de nieuwe gedichten die in de loop van 1925 zijn ontstaan. Herreman was in december 1925 vast van plan Minnes bundel op te nemen in 'de collectie "De Boktand": "t Is geloopt. Ik geef het uit. Span uw paard aan mijn wagen. En zeg mij of volgend projekt van contract u aanstaat: 1. Alle verlies voor mij. 2. Als er winst is (hoop doet leven) krijgt gij er een deel van. Als ik de kosten zal uitgerekend hebben, zal ik u melden hoeveel bundels moeten verkocht worden, alvorens gij dan een paar frank per boek krijgt. Kortom, vermits gij de eerste zijt voor wie ik uitgeef, zal ik u zoo weinig mogelijk bestellen. Zend mij 1. Uw verzen (alle). 2. Uw wenschen en eischen (alle) nl. over: uitgave, prijs, luxe-editie. 3. Mag ik er een voorwoord in lappen? Daags na ontvangst vraag ik prijzen bij de drukkers. Ik zou willen ermee klaar zijn tegen einde Augustus begin september 1926. Intusschen veel tamtam. Uw bundel zou dus voor de Boktand verschijnen, als een triomfboog waaronder genoemde boktand de zegetocht enz. Ik ben tegen beeldspraak. Ik reken op uw diligentie, want ik schrijf vandaag nog naar een Hollandschen uitgever, om zich met mij te verstaan. Wat vindt ge er van uw *In den Zoeten* als nr.1 te brandmerken van de collectie "De Boktand"? Zaken drijven is de redding. Zaken om de zaken, zonder geldzucht. Ik droom van eenige honderden ballen, die ik dagelijks in de verblufte handen van een bedelaar zou stoppen. [...] Geen geld meer te verliezen hebbende, ga ik voorzichtig te werk en zorgzaam. Gij kunt dus op een plichtsgetrouw uitgever rekenen. Verzamel uw gedichten. Schik ze. Kortom, maak uw bundel klaar. En wacht niet langer dan 8 dagen. Houd een dubbel dat wij elkander verstaan als ik u mocht opmerkingen maken.' Hij ondertekende met 'Herreman / uitgever.'

De uitwerking van het plan in december 1925/januari 1926: Minnes verzamelhandschrift voor *In den zoeten inval* in 'De uitgaven van Den Boktand'

Vanaf zaterdag 6 juni 1925, anderhalf jaar nadat de Fonteiniers hem hadden aangespoord in het niet-gerealiseerde *'t Fonteintje*-fonds (najaar 1923) een bundel uit te geven, maakte Minne het voornemen '*In den Zoeten Inval*' te laten verschijnen. De 'collectie van *Den Boktand*', die door Herreman eind 1925 werd gepland, leek hem een gelegenheid om dat plan te concretiseren. Tot begin januari verzamelde Minne oude en nieuwe gedichten die hij vervolgens ter uitgave aan Herreman stuurde. Volgens het eerste plan zou *In den zoeten inval* tegen augustus of september 1926 verschijnen. Aanvankelijk wilde Herreman 'een voorwoord' opnemen in het 'nr.1 [...] van de collectie'. Minne meldde in december: 'Materieele schikking laat ik *gansch* aan u over. Een voorwoord? Wat gaat dat zijn? Over mij of reclame voor *Den Boktand*? Soort prospectus? In den grond zag ik liever niets. Voor toezending mijner volledige

DE FONTEINIERS MAURICE ROELANTS,
RICHARD MINNE EN RAYMOND HERREMAN
(AMVC-LETTERENHUIS)

verzen vraag ik nog een week gratie. Ze liggen in de kast, in den kelder, op den zolder, op... Ik vergaar, vergaar. Een leuze onderaan vind ik leutig. Ik heb er maar een op dit oogenblik. En ze is dan nog van Jules Renard, (natuurlijk): *Une Dame. / Il ne s'amuse jamais. / Eloi. / Si, quelquefois je danse, seul. // Jules Renard.*²⁶ Zet dat er op en: Leve De Boktand!

Herremans informeerde bij Minne naar de inhoud van de 'volledige verzen': 'Groot genoeg doet het mij, dat gij zooveel betrouwen toont uw verzen ter uitgave aan mij toe te vertrouwen. Welke verzen zijn het? Uw verzamelde oude? Of nieuwe. God gave dit laatste al waren de eerste nog zoo goed, en juist daarom. [...] Gij ziet er zeer haastig uit, maar voor November beginnen we niet. Alles moet in orde zijn, en vooral mijn boekhouding. Ik neem reeds stille preparatieven en zal eerlang de prijzen kennen voor het drukken. Ik zal het zoo goed en zoo goedkoop mogelijk maken, met eenige dure luxe-exemplaren indien er belangstelling voor is.' Ook in de brief die daarop volgde, eveneens uit december 1925, vroeg Herremans naar Minnes gedichten.

Minne gaf op Herremans vraag naar de samenstelling van de bundel een vaag antwoord. In die brief van december 1925 wordt voor het eerst de titel van de bundel vermeld nadat de vorige jaren steevast sprake was van 'Den Zoeten

Inval': 'Welke verzen het zijn? Mijn oude, gebundeld. Ik heb geen nieuwe. Mijn oude en mijn laatste misschien. Ik voel me door het proza aangetrokken. Wanneer moet ik met mijn bundeltje gereed zijn? (Maar kunt ge er iets mee doen?) Zoo ja, moogt ge u er al op arrangeeren. "In den Zoeten Inval". Gij hebt het. Geluk op uw reis. Als gij nog gedichten hebt van mij die ik hier niet bezit, onuitgegevene n.l., moogt ge ze er altijd bijlappen als 't nood geeft.' Met de 'oude' gedichten verwees Minne vermoedelijk naar de gedichten die hij in *Regenboog* (1918) en 't *Fonteinje* heeft gepubliceerd. Met de 'nieuwe' verwees hij naar de gedichten die hij in 1925 heeft geschreven. Eind december 1925 of begin januari 1926 had Herreman de bundel nog niet ontvangen. Minne vroeg nogmaals om uitstel: 'Uw ootmoedigen leverancier verzoekt u om nog een week uitstel voor 't leveren van zijn producten, merk: Zoeten Inval. Ik verbind mij aan uw huis. Zorg gij voor mijn naam. Ik ben zelfs geneigd gansch 't boerengedoe op te geven als ge maar uitweg vindt voor mijn produkten. Zeg me hoe ik mijn brood moet verdienen en in welke periodieken ik schrijven moet.' In die brief stelde Minne voor het fragment uit Renards *Le vigneron dans sa vigne* aan te vullen met het gedicht 'In den zoeten inval', dat al eerder voorkomt in de derde ontwerpbundel:²⁷ 'Wat de spreuk van Renard betreft, ik zie zooeven in dat ze misschien double emploi zal maken met het gedicht dat den Zoeten Inval moet openen [...]. Vindt ge niet dat we best Renard zouden weglaten?'. Minne wilde zich terugtrekken als eventuele redacteur van het nieuwe tijdschrift *Den Boktand*, tenzij uitgever Herreman bereid was elke redactionele verantwoordelijkheid op zich te nemen. Minne was er in zijn brief van eind december 1925 / januari 1926 immers niet zo zeker van dat er voldoende 'goede' kopij voorhanden zou zijn om de reeks te vullen: 'Uitgaven van *Den Boktand*. De boekjes gaan onder zelfden titel van het tijdschrift. Zoo neemt het den schijn alsof ik ook redacteur dezer uitgaven ben. Ge kunt, *als uitgever*, gedwongen worden werk van derden rang op te nemen. Dan kom ik, of liever mijn redactoriale waardigheid, in discrediet. Daarom acht ik het wenschelijk dat aan deze uitgaven een verklaring voorafga des uitgevers, mijn verantwoordelijkheid uitsluitend. Dit is vooral noodig meen ik daar n° 1 werk van mij zelf is. Tenware gij er zeker van waart slechts werk van goede hoedanigheid uit te geven, *en het overige buiten de serie*. Misschien kan er zelfs een lijstje opge maakt worden van b.v. een zestal boekjes. Maar dit alles is mijne zaak niet. Pardon. Ik ben niets meer als den leverancier van den heer Herreman.'

Herreman temperde begin januari 1926 de financiële verwachtingen van Minne: 'Zoudt gij willen van uw pen leven? Sterf dan. Van de Woestijne verkoopt van geen enkel boek 200 ex. Als er van Den Zoeten Inval 300 verkocht worden moogt gij, mogen wij ons gelukkig achten, want uw verzen zijn minstens zoo goed als die van Karel V.d.W.'.

Op 7 januari was Minne nog volop bezig gedichten te 'vergaren': 'Als "De zoeten" gansch verzameld is, (weldra), begin ik volop aan proza te schrijven. Ik stuur u dan wel 't een en ander. Misschien vindt ge er plaats voor in een gul-

den-tijdschrift. [A] propos, “De zoeten” zal een 50tal gedichten bevatten, ± een 60tal bl. gaat dat niet te dun zijn? [...]’. Herreman antwoordde: ‘[...] 60 blz. is zeer weinig. Ik meen het echter aan te vullen met losse strofen die ik van u heb. Mag ik? In ieder geval zend ik u eerst nog die strofen. Daarom moet ge mij zoo rap mogelijk den bundel bezorgen’. Het verzamelhandschrift was nagenoeg klaar en Minne stuurde het in de loop van die maand naar Herreman.

Meer plannen voor *Den Boktand*

Herreman ambieerde met het nieuwe tijdschrift *Den Boktand* een ander tijdschrift dan ‘t *Fonteintje*. Begin januari 1926 schreef hij aan Minne: ‘Voor den Boktand: ik hoop dat we t’ackoord zijn, dat het niet een tweede Fonteintje wordt. Als uitgever sprekende zou ik dezen vooruitgang op ‘t F. willen: 1. regelmatig verschijnen, 2. niet een air van bibelot. Wat den inhoud betreft: ik meen, dat hij aantrekkelijker moet zijn, dan in ‘t F., namelijk meer verscheidenheid’. Minne stemde op 7 januari 1926 in met dit plan: ‘Voor den Boktand: Volledig ‘t akkoord. Geen tweede Fonteintje. Geen miniatuur en meer vitriol. – Regelmatig verschijnen = hangt grootelijks van de medewerkers af. Zijt ge min of meer zeker? Hebt ge mijn gesprek tusschen den Lezer en de Redactie niet ontvangen? Dat was zoo iets als een voorwoord. Ik schrijf er nog wel een. Meer vitriol zeg ik. In den Boktand lap ik het er al uit. We gaan geweldig veel vijanden krijgen. Daarom moeten we kloek in het harnas zitten. De gave der objectiviteit bezit ik niet, (goddank). Ik ben een gepassioneerde redacteur. Lieve hemel waar gaan we eindigen.’ Minne kwam ook nog eens terug op zijn voorstel ‘5-6 deeltjes’ op te nemen in de ‘collectie van “Den Boktand”’: ‘Voor de collectie: ware ‘t niet wijs per serie te werken? Ik bedoel 5-6 deeltjes.²⁸ Misschien kunt ge zoo gedeeltelijk uw kosten op voorhand dekken door eenige inschrijvers te vinden. Als ‘t gaat 5-6 nieuwe. En op voorhand bekend maken. Met wat bemoei ik me weeral?’ Minne vroeg zich later die maand af of ‘eerst “Den Zoeten” of eerst “Den Boktand” zou verschijnen. Herreman schreef: ‘De Boktand geen miniatuur. En vitriol. Daarom moeten wij ons de voornaamste rubrieken voorbehouden. Gij van achter de koe. Ik van achter de rescentie-tafel [*sic*] en ik zal mij aan uw spreuk houden: laat ons op de toppen verwijlen. Wat niet op den top is, krijgt nen duw en rolt de helling af. Dus de 9/10 van de Vlaamsche poëzij mitsgaders het proza. Maar daarbuiten meen ik medewerking van buiten te moeten inroepen, als gij het toestaat. Laat ons zeggen dat ik van Teirlinck een tooneelspel krijg, waarmede wij persoonlijk niet bijster hoog oploopen. Ik zou het toch plaatsen. Dat maakt dan deel uit van de commercieele uitbating en het geeft ons tevens het pervers genot te verbranden wat wij schijnbaar aanbeden hebben. Of ik min of meer zeker ben van mijn medewerkers? Van u voorloopig. Van mijzelf min of meer. Van anderen? Wie? Ik weet niet of Maurice (en Karel) niet eenigszins gestoord zijn dat ik er met u uittrek.

Ik kan er moeilijk met hen over spreken. Schouteden²⁹ vraag ik iets. Van Molter heb ik bijna iets vast, dat ik u zend.'

Begin 1926 klonk Herreman nog vastberaden: 'Uw ijver naar den Boktand doet mij deugd. En zoolang er leven is, is er hoop. Ik zoek van mijn kant naar de oplossing van dat financieele vraagstuk.' De uitgave van *In den zoeten inval* zal vanaf januari 1926 Herremans energie opsorpen, zodat het plan om *Den Boktand* uit te geven geleidelijk op de achtergrond zal verdwijnen en uiteindelijk in de loop van voorjaar 1926 is opgeborgen. Om later als een diepgekoesterde wensdroom weer periodiek op te duiken.

Het 'manifest' voor *Den Boktand*, waarover Minne spreekt, is bewaard gebleven. Herreman schreef in januari 1926 aan Minne: '[...] Ik heb inderdaad uw voorwoord gekregen. Maar schrijf er nog een.' Op de met zwarte inkt beschreven recto- en verso zijde van een ongelinieerd blocnoteblad (formaat: 27,6 x 20,7 cm), met een stempel in zwarte inkt: '825' (= nummering blocnotepapier) staan twee versies.³⁰ De vroegste versie is in potlood doorgehaald. De jongere redactie is getiteld: 'Gesprek tusschen den Lezer / en de Redactie bij / wijze van Inleiding.' We presenteren beide versies (naar de laatste correctielaag).

I

Wie het eerste nummer van een nieuw tijdschrift openslaat weet op voorhand wat hem daar te wachten staat. De opstellers oordeelen het noodig den geachten lezer een geleidbrief mede te geven. Zulk een geleidbrief bevat: beloften, weervoorspellingen, ramingen, ex-communicaties, af-rismen, geleerde stellingen en kopermuziek. Vele lezers slaan dan ook met een gerust gemoed de inleiding over, te meer daar ze bij ondervinding geleerd hebben dat de redactioneele beloften doorgaans verkeerd uitkomen. Wij zullen ons dan ook wel mijden in ditzelfde euvel te vervallen. Daar de menschen echter niet gemakkelijk van hun geld scheiden waar het over bedrukt papier gaat, zijn we wel eenigszins verplicht zelf onze waar aan te prijzen, en dusdoende "De(n) Boktand" de wereld in te zenden met een woordje vooraf.

II

- Wij zenden "De(n) Boktand" in 't licht. Teeken in.
- Prijs mij eerst uwe waar.
- Daar ligt juist de knoop. Wij zijn slechte prijzers.
- Wie niets te zeggen heeft zwijgt.
- Zóó zijt ge allen. Ge moet overdonderd worden. En het eerste nummer van een tijdschrift moet openen met beloften, weervoorspellingen, ex-communicaties, geleerde stellingen en kopermuziek.
- Waarom niet? Denkt ge misschien dat de menschen uwe boekjes gaan koopen voor uw schoone oogen?

Gesprek tusschen de Lijer en de Redactie.

- Wij zenden "De(n) Boktand" in de wereld. Teekent gij in?

- ~~Heb~~ ^{Heb} mij eerst uwe waar.

- Daar ligt juist de knoof. Wij zijn slechte prijers.

- Wie niet te zeggen heeft, zijgt.

- Moeten wij dan beginnen gelijk ons eerste nummer openen met de beste, andere bijdragen, met ketsjes, waarspellingen, ex-communicaties, geleerde schellingen en koperen jek?

- Waarom niet? Oerdt g. misschien dat de menschen met de Lijer gaarne kopsen voor uwe schoone varen?

- Het zij zoo. Wie gescheept is moet varen.

- En kort a. u. b.

- Wij hebben wel zinnens onze bijdragen te rekken. De medewerking wordt niet betaald hiertoe.

- Op welken zinnen medewerkers zal er onder zulke voorwaarden maar mager uitzien.

- Het u gerust. De litteratoren, zelfs de minst ijdele, zien gaarne hun naam op papier prijken.

- O! als het u er maar te doen is namen te vergaren! Gedenk dat er in Vlaanderen alleen minimum 200 menschen zijn die aan zoogezegde schoone letteren doen. Spreek mij liever over het terrein dat gij u af zult bakenen.

- ~~Wij~~ ^{Wij} hies is ~~een~~ ^{is} wispelturiger dan grenzen.

- Een gerat g. maar ^{oedum} alles herkauwen?

- Pardon. De Boktand, is geen holle kies.

- Dat is rap gezegd.

- Teeken in en luister.³¹

De Redactie.

HANDSCHRIFT VAN RICHARD MINNE (AMVC-LETTERENHUIS)

- Ge spreekt waarheid. Wie gescheept is moet varen
- En kort a.u.b.
- Wij zijn niet zinnens onze bijdragen te rekken. De medewerking wordt nog niet betaald hiertoe.
- Uwe schaar medewerkers zal er onder zulke voorwaarden maar mager uitzien.
- Stel u gerust. De litteratoren, zelfs de minst ijdele, zien gaarne hun naam op papier prijken.
- O! Als het u er maar om te doen is namen te vergaren! Gedenk dat er in Vlaanderen alleen minimum 200 menschen zijn die aan zoogezegde schoone letteren doen. Spreek mij liever over het terrein dat gij u af zult bakenen.
- Niets is wispelturiger dan grenzen.
- Vooruit. Herkauw dan maar alles onderen.
- Pardon. "De Boktand" is geen holle kies.
- Dat is rap gezegd.
- Teeken in en luister.³¹

Noten

- 1 De in dit artikel geciteerde brieven maken deel uit van de collecties Minne en Herreman van het AMVC-Letterenhuis te Antwerpen. Bij de transcriptie zijn kennelijke verschrijvingen stilzwijgend verbeterd.
- 2 De zogenaamde Céoen-uitgave of beter: de 'nulde druk'. Zie Reinold Kuipers, *Gerezen wit. Notities bij boekvormelijks en zo.* Querido, Amsterdam 1990, p. 47-51; Yves T'Sjoen, 'De drukgeschiedenis van Richard Minnes dichtbundel *In den Zoeten Inval* (1926 / 1927)', in: *Spiegel der letteren* 35 (1993), nr. 3/4, p. 227-254; en Yves T'Sjoen, *In duizenden varianten. Historisch-kritische editie van Richard Minnes Gedichten.* KANTL, Gent 2003 (ter perse).
- 3 Herreman refereert aan de artikels in de afsluitende jaargang van 't *Fontejntje* (Richard Minne en Raymond Herreman, 'Officieele en private Vlaamsche critiek: I. Rond een verslag', in: 't *Fontejntje* 3 (1924), nr. 1 (januari), p. 33-54; Maurice Roelants, 'II. Open brief aan Richard Minne', p. 55-64; Raymond Herreman, 'De Jongste Vlaamsche Letterkunde, steeds het romantisme. Eerste artikel', in: 3 (1924), nr. 2 (maart), p. 103-112; Idem, 'De Jongste Vlaamsche Letterkunde. – Tweede artikel: De beeldstormerij tot beginsel verheven', in: 3 (1924), nr. 3 (mei), p. 147-160). Zie voor de polemiek die tussen 't *Fontejntje* en onder andere *Ruimte* (Eugène de Bock), *Vlaamsche Arbeid*, (Victor J. Brunclair), *Het Overzicht* (Fernand Berckelaers) en andere modernistische tijdschriften is gevoerd: Yves T'Sjoen, "De wedergeboorte van Paulus". De dichter Achilles Mussche in het expressionistische poëziedebat in Vlaanderen (1921-1923)', in: *Revoluer* 26 (2000), nr. 2, p. 45-77 en Marco Daane, 'De cultus van het naakte woord. 't *Fontejntje*, rococo in Vlaanderen', in: *Spiegel der Letteren* 41 (1999), nr. 1, p. 1-46, p. 25-32.
- 4 Herreman kwam hiermee tegemoet aan Minnes aversie voor manifesten. De Brusselse Fonteiniers Roelants, Herreman en Leroux waren oorspronkelijk van plan de derde jaargang van hun tijdschrift te openen met een manifest waarin ze de nieuwe plannen, zoals 't *Fontejntje*-fonds en de opname van kritieken en essays, wilden ontvouwen. Minne schreef najaar 1923 aan Roelants in een ongedateerde brief: '[Ik ben] minder ingenomen met het manifest. Lieve hemel! Wat een ernst! 't Is een biecht, een aflatbrief en een banvloek tegelijk! Kunnen we 't niet wat simpelder doen? [...] A.u.b. geen domineeverontwaardiging tegen de woordenkramers en kunstmakers, en geen belofte in den zin van: Wij willen de Kunst dienen, ernstig werk leveren, etc. Laat ons zelf niet belachelijk worden. Ik heb niet de minste lust [...] als een kruisvaarder voor den dag te komen. Mag ik er *stellig* op rekenen dat het manifest in matiger termen omgezet worde? En liefst zoo kort mogelijk.'
- 5 Hier verwijst Herreman naar de Franse beul Deibler, in Minnes titelvoorstel 'Dagboek van Mr. Deibler'.
- 6 *Le Divan. Revue de Littérature et d'Art* (1909-1958) was het tijdschrift van de Franse 'mouvement fantaisiste' (circa 1912-1922). Zie Dina van Berlaer-Hellemans, *De poëzie van Richard Minne in het licht van de ironie.* Heidelberg, Hasselt 1975, p. 157-158.
- 7 Minne woonde van zomer 1924 tot juli 1928 in Waarschoot (Oost-Vlaanderen).
- 8 Herreman verbleef in juli 1925 met de familie in Oostende.
- 9 Yves T'Sjoen, 'Richard Minnes publikaties in Nederlandse periodieken', in: *Van sneeuwpoppen tot tasmuurtje. Aspecten van de Nederlandse Taal- en literatuurstudie = Spieghele Historiae* 33 (1992), p. 161-185.
- 10 Huysmans was tussen 1925 en 1927 minister van kunsten en wetenschappen in de regeringen Prosper Poullet-Vandervelde en Henri Jaspar. (Jan Hunin, *Het enfant terrible Camille Huysmans* 1871-1956. Meulenhoff / Kritik, Amsterdam 1997, p. 246-262.)
- 11 Karel van de Woestijne, 'Aanmoediging van de literatuur', in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant* 24 september 1925. Opgenomen in: Van de Woestijne, *Verzameld journalistiek werk.* Cultureel Documentatiecentrum, Gent 1994, deel 14, p. 31-33.
- 12 Reimond Herreman, 'Richard Minne', in: *Den Gulden Winckel* 24 (1925), nr. 8 (augustus), p. 174-177.
- 13 [Anoniem]: 'Maandkroniek', in: *Den Gulden Winckel* 24 (1925), nr. 8, p. 186-189, p. 187. Citaten uit een interview van Jan Th. Campert met Van de Woestijne in *Het Vaderland* van 26 juli 1925.
- 14 J. Greshoff, 'Kroniek der poëzie VI: "Nieuwe Geluiden"', in: *Den Gulden Winckel* 24 (1925), nr. 8, p. 182-183.
- 15 Zie Salma Chen, 'Orpheus, Maandschrift voor Dichterlijke Letterkunde, november 1923-juni 1924', in: *Jaarboek Letterkundig Museum* 3 (1994), p. 23-69.
- 16 *Heineke Vos en zijn biograaf* zou in 1933 verschijnen bij Nijgh & Van Ditmar te Rotterdam.
- 17 Herremans 'manifesten' zijn niet overgeleverd.
- 18 De roman *Komen en gaan* die in 1927 bij Nijgh & Van Ditmar te Rotterdam zou verschijnen. De roman is voorgepubliceerd in *De Gids* 90 (1926), nr. 8 (augustus), p. 145-172; nr. 9 (september), p. 295-314; nr. 10 (oktober), p. 1-40.

- 19 Adolf Molter (1896-1975), de latere directeur van de socialistische uitgeverij Ontwikkeling en *De Volksgazet*. Molter publiceerde *De arbeid in de literatuur* (1923) in het fonds van het 'Nationaal Uitgevershuis' van de Belgische Werkliedenpartij De Wilde Roos / L'Eglantine (Brussel, 1922-1936). Zie Ludo Simons, *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen II de twintigste eeuw*. Lannoo, Tielt 1987, p. 137-138.
- 20 Herremans 'dramatische fantasie' *Pimpels de zon* is geschreven in 1924, en in 1926 bekroond met de Prijs van de provincie Brabant. De tekst bleef onuitgegeven. Zie François Closset, *Over den dichter Raymond Herreman*. Manteau, Luik / Brussel [1942], p. 10.
- 21 Deze tekst is niet overgeleverd.
- 22 Uit de brief blijkt dat ook Georges (Joris) Vriamont, de zwager van Herreman, een 'manifest' had bezorgd. De tekst is niet overgeleverd. Zie ook Yves T'Sjoen, "De overdadigheid dier geneugten". Over Joris Vriamont en Richard Minne, "cavaliers seuls" in Vlaanderen', in: *Maatstaf* 43 (1995), nr. 5, p. 5-26.
- 23 Het is niet duidelijk op welke novelle van Molter Herreman hier doelt. Zie ook een ongedateerde brief van Minne aan Herreman, waarschijnlijk daterend uit mei 1925. (AMVC-Letterenhuis, M656b, 88925/132.)
- 24 Zie voor Vriamont, Herreman en Minne, T'Sjoen, 'De overdadigheid dier geneugten'. De briefwisseling tussen Minne en Vriamont (privécollectie Karel Jonckheere, Rijmenam) is in archiefeditie beschikbaar (Vakgroep Nederlandse literatuur, Universiteit Gent) en wordt binnen afzienbare tijd uitgegeven.
- 25 Het 'model' is niet bewaard gebleven.
- 26 Het citaat is afkomstig uit *Le vigneron dans sa vigne*, in: Jules Renard, *Œuvres I*. Gallimard, Paris 1970, p. 856 [= Bibliothèque de la Pléiade].
- 27 Zie 'Ontstaans- en drukgeschiedenis', in: T'Sjoen, *In duizenden varianten. Historisch-kritische editie van Richard Minnes Gedichten*.
- 28 Minne stelde in diezelfde brief voor dat de toneeltekst ('uw Koningspel') waar Herreman op dat ogenblik aan werkte als tweede nummer in de serie zou worden opgenomen.
- 29 De toneelschrijver Ward Schouteden (1894-1957).
- 30 AMVC-Letterenhuis, collectie Herreman.
- 31 Deze bijdrage is een aangepaste versie van enkele hoofdstukken in het commentaargedeelte 'Ontstaans- en drukgeschiedenis' van mijn proefschrift *In duizenden varianten. Historisch-kritische editie van Richard Minnes gedichten* (promotor: Prof.dr. A.M. Musschoot, Vakgroep Nederlandse literatuur, Universiteit Gent). De handelseditie wordt eind 2003 uitgegeven in de wetenschappelijke reeks van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (KANTL) te Gent. Het typoscript is bekroond met de literaire essayprijs van de KANTL (najaar 2002).